

ACC. N:R M. 14619:1-4.

Landskap: Skåne Upptecknare: Wahlberg Larsson, Perstorp
Härad: N. Asbo Berättare: Edvin Nilsson m. fl.
Socken: Perstorp Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: 1958 Född år 1885 i Perstorp

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

I medlen. s. 1-4.

LUF 109

S M E D E N.

Inom min hemby Ebbarp har det icke funnits någon smed som varit anställd av byalaget. Inom Perstorps socken har det å den ofrälse delen icke förekommit någon smed anställd av byalag, så vitt de äldste invånarna kunna minnas. Å godset Gustavsborg fanns enligt de gamles berättelser en smed vid namn Nils Pålsson, vanligen kallad "Rosenhultasmen", därför att han bebodde torpet Rosenhult. Huruvida denne var antälld av godset eller sin egen, saknas det kännedom om. Han flyttade till Perstorps kyrkby och hade egen smedja där under 1870 talet, enligt vad numera avlidne nämndemannen Sven Johansson berättat. Det är mig icke bekant vid vilken tid denne smed avled, men smedjan stod kvar under det första tiotalet år av 1900 talet. Nils Pålsson hade två söner, men ingen av dem fortsatte faderns yrke. Men en styvson till honom idkade emellanåt smidesverksamhet i denna smedja, själv hade han ett lantbruk inom samhället. Han sålde emellertid detta och flyttade till annan plats i socknen och smedjan revs.

Edvin Nilsson i Perstorp berättade att han mindes smeden Nils Pålsson. Under den tid smeden bodde i Rosenhult brukade han förrätta skoningen av godsöts oxar och denna syssla innehade han även sedan han flyttat till kyrkbyn. Här brukade Edvin Nilsson som barn gärna vistas i smedjan och hade ofta åsett sådan oxskoning. Huruvida smeden själv tillverkade skosömnen kunde Nilsson icke minnas, däremot mindes han när smeden spidde spik. Detta tillgick så, att i ett håljärn inträdde en järnbit, som avklippes något ovanför håljärnets yta, järnbiten klyvdes i övre ändan och hamrades till en skalle i en fördjupning i håljärnet. Detta hade flera håligheter, så att flera spikar kunde tillverkas i en följd. Sedan vändes håljärnet och spikarna föllo ur, varefter de spetsades i andra ändan genom hamrande å städet. Smeden Nils Pålsson var även kunnig i möllesmide och hade tillverkat sådant till en skvaltmölla som Edvin Nilssons fader ägde.

Nils Pålssons hustru i andra giftet var syster till Edvin Nilssons farmoder, hennes son i ett föregående gifte Anders Bengtsson, som sedan övertog smedjan, var alltså kusin till Nilssons fader, detta förklarar varför Nilsson som barn gärna uppehöll sig i smedjan. Varifrån Nils Pålsson köpte järn och kol under första tiden som smed i kyrkbyn, visste Nilsson ingenting, men sedan Öfverbergs lanthandel öppnats i Perstorp, försåg denna honom med dessa varor. Något jordbruk hörde icke till denna smedja. Nilsson berättade att smeden även hade brukat dra ut tänder. En gång hade han kallats till godset för att uträtta något, patronen Carl Wendt, fader till ingenjör Wilhelm Wendt som grundade Skånska

Ättikfabriken, hade vid tillfället ont i en tand. Han anmodade då smeden att dra ut tanden. Smeden svarade att han hade inte någon lämplig tång med sig, men patronen tyckte att en medförd tång dugde gott. Smeden drog då ut tanden. Smedjan var ett långt smalt hus, inne i densamma förvarades det järn och den kol som förbrukades. En bläster, s.k. bälg var anbragt uppe vid loftet, bälgen var av skinn och drogs med en hand. Förutom städ och skruvstycke fanns endast handverktyg för smide och hovslageri. Invid smedjan låg en annan uthusbyggnad s.k. hållstall, med hästspiltor. Här insattes hästar som stodo i tur att bliva skodda. Hållstallen anlätades även vid tillfällen då böndervoro körande med skjutsar och behövde hålla medan ärenden uträttades. Boningshuset låg strax intill, alla tre byggnaderna lågo i rad utmed landsvägen. Detta boningshus ligger ännu kvar och är bebott, det har givetvis ändrats något och därvid försetts med annat tak, men förr voro alla tre husen halmtäckta. Inredningen i boningshuset var oförändrad i början av 1900 talet och jag minns själv mycket väl hur det såg ut. På östra gaveln fanns två kamrar, därefter ett stort rumm, dagligstugan som räckte tvärs över huset. Sedan fanns intill en bakugn med skorsten, på ömse sidor om denna kök och förstuga. Bortom dessa tvenne andra rum med ingång från västra gaveln. Mellan boningshuset och hållstallen fanns en brunn med brunnjung, den enda så utrustade brunn som fanns kvar i socknen vid denna tid. Enligt Edvin Nilssons berättelse hade smeden Nils Pålsson någon tid en smedgesäll till hjälp vid arbetet, innan styvsonen Anders växt upp och övertog denna syssla. Något särskilt gott anseende hade forna dagars smeder ej, vanligen voro de ganska begivna på starka drycker. Nilsson omtalade att en annan smed vid namn Holmberg hade haft en smedja i byn Björstorp, detta var dock så långt tillbaka att Nilsson endast hört talas om honom av sin fader. Holmberg bodde inte mer än ett par stenkast från Blekemåsa Gästgivargård och tillbringade gärna all ledig tid där. En gång hade han efter besöket på gästgivargården blivit hungrig då han kom hem. Han sade då till sin hustru att taga fram mat. Hon var emellertid inte vidare trakterad av makens besök å gästgivargården och därför inte på sitt bästa humör. Någon annan mat än bröd och vatten satte hon inte fram. Då Holmberg ätit en stund sade han att han tyckte det var tungt att sleva i sig vatten. Hustrun genmälde då, att han kunde taga mindre i skeden så blev det inte så tungt. Denna Holmberg innehade sin smedja vid den tid då järnvägen Hälsingborg-Hässleholm byggdes och min fader omtalade på sin tid, att allt smide som rallarna behövde utfördes av Holmberg, då bygget framgick å or-

ten. Min fader var som ung gosse anställd vid ett stenhuggarlag, som åtagit sig huggning av sten till broarna vid banan. Han hade därför många ärenden till smeden Holmberg med verktyg som behövde repareras. Holmbergs smedja var av litet format, såväl boningshus som verkstad bestod av en byggnad, som var en s.k. backstuga, ena väggen och gavlarna voro stenmurar. Några andra verktyg än de som oundgängligen behövdes för enkelt smide fanns ej här. Holmberg var känd som en dugande verktygssmed, han tillverkade yxor och sådant smide som behövdes å vävstolarna i lanthemmen. Jag har i min ägo en gammal hovtång, som denne smed tillverkat åt min fader, tången är fortfarande användbar ehuru den varit mycket använd. Holmberg flyttade från orten någon tid efter det järnvägsbygget var färdigt och huset revs. Det torde ha varit omkring 1880 talet.

Vid denna tid tillkom en ny smedja i Perstorps samhälle. Det var en smed som hette Andersson, han hade sin verksamhet samtidigt med ovan omnämnde Nils Påls-son någon tid. Sedan denne dött och styvsonen endast ibland hade tillfälle att idka smidesverksamhet, blev Anderssons smedja den som var mest anlita. Till denna kommo alla som behövde ha skott oxar och hästar. Oxarnas skor kallades "sinkor", de voro icke hela för hela foten som hästarnas, utan bestodo av två hälfter, en för varje klöv. Huruvida Andersson själv tillverkade söm eller spik är ej känt, troligt är det icke, sådana funnos att köpa i Öfverbergs lanthandel. Andersson innehade smedjan till sin död, vilket inträffade i början av 1900 talet. Smedjan innehades sedan av Anderssons son, Lindman. Denne nedlade smidesrörelsen omkring 1920. Smedjan bestod av en länga, vari fanns både boningsrum och verkstad. Skoningen utfördes ute i det fria, någon skostall fanns ej. Smidesverkstaden utgjordes av ett stort rum i husets ena ända. Här inne fanns hård med skinnbälg, fastgjord uppe vid loftet, städ och filbänk med tvenne skruvstycken och nödiga handverktyg. Någon förändring vidtogs inte under sonen Lindmans tid som smed. Andersson hade under sin första tid som smed i Perstorp haft gesäll till hjälp, men även hustrun som var stor och grov till växten deltog ofta i smidesarbetet, såsom släggning. Detta gjorde hon även under sonens tid så länge hon orkade. Lindman hade gjort sin första lärospån hos fadern, men sedan arbetat å andra orter, tills han återvände vid faderns död. Ytterligare en smedja fanns i Perstorps socken i slutet av 1800 talet, nämligen i Åmod. Den uppsattes av en man vid namn Lundholm som övertog sin svärfaders torp därstädes. Han stannade emellertid inte länge på denna plats, utan flyttade till Perstorps samhälle och uppförde en smedja där. Denna utvecklades efter hand till en mekanisk verkstad.

Lundholm bedrev försäljning av lantbruksmaskiner och med tiden även med cyklar och bilar. Smedjan var en ganska stor byggnad från början och den förändrades efter hand och tillbyggdes, varefter flera stora byggnader för lagerhållning uppfördes. Vidare fanns här cykelverkstad och reparationsverkstad för bilar. Efter Lundholms död på 1930 talet övertogs rörelsen av sonen. Denne äger fortfarande verkstadsområdet, men driften är bortarrenderad. I Lundholms smedja fanns en särskild hovslageriverkstad. Allt efter som driften utvecklades förändrade smedjan utssende och ett flertal maskiner kommo till.

Den äldsta kända smedjan i Perstorps socken har enligt berättelser legat i Ebbarps by. Smeden hette Nils Widerberg var född 1785. Hans son Bengt bodde kvar i boningshuset som var en backstuga, men uppehöll inte smidesverksamheten.

Verkstadsbyggnaden var riven innan någon av de äldre i trakten kunde minnas, boningshuset står ännu kvar och användes som bygdemuseum. Det har ett större rum och tvenne små kamrar. Ena långväggen och ena gaveln äro ingrävda i jorden. Till denna smedja hörde i äldre tid även något jordbruk i form av några inhägnade tegar i smedjans närhet. Troligt är, att smeden hade en ko och några smådjur. Under 1930 talet bodde i stugan en gammal gårdssmed som hade haft sin verksamhet å slättbyggnaden i sin krafts dagar. Här sysslade han med något litet smide i en ganska provisorisk verkstad som tillbyggdes huset gavel. Denna bortogs då smeden flyttat.